

Suaugusiųjų mokyklų ugdytinių socialinės adaptacijos problemas lemiantys veiksniai

Daiva ALIFANOVIENĖ

Šiaulių universitetas,
P. Višinskio g. 25, LT-76351 Šiauliai
Tel. 8 652 35160
El. paštas: d.alifanoviene@gmail.com

Asta VAITKEVIČIENĖ

Šiaulių universitetas,
P. Višinskio g. 25, LT-76351 Šiauliai
Tel. 8 685 25992
El. paštas: d.alifanoviene@gamail.com

Suaugusiųjų švietimas ir ugdymas tampa svarbia modernios žinių visuomenės sociokultūrine sritimi, skatinančia visuomenės regeneraciją, produktyvumą ir mažinančią socialinę atskirtį. Toks ugdymas visuomenės nariams sudaro vienodas galimybes, skatina socialinę sanglaudą, inovatyvumą, sėkmingą integraciją į nuolat kintamą, sudėtingą socialinį-kultūrinį kontekstą.

Straipsnyje analizuojamos suaugusiųjų mokyklų ugdytinių socialinės ir edukacinės problemos, su kuriomis tenka susidurti šių mokyklų ugdymo proceso dalyviams: jiems tenka įveikti anksčiau patirtas nesėkmes, suderinti mokymosi ir darbo grafikus, prisitaikyti prie mokytojų keliamų reikalavimų, rasti savo vietą kolektyve. Straipsnio aktualumą formuoja probleminiai klausimai: su kokiais sunkumais susiduria jaunuoliai, mokydamiesi suaugusiųjų mokykloje? Kaip jie sprendžia kylančias problemas?

Tyrimo metu siekiama atskleisti suaugusiųjų mokyklų ugdytinių socialinės adaptacijos problemas suponuojančius veiksnius. Tyrimas buvo atliekamas 2011 m., jame dalyvavo 100 suaugusiųjų mokyklų X–XII klasių moksleivių. Tyrimo duomenys apdoroti naudojant aprašomosios matematinės statistikos bei faktorinės analizės metodus.

Pagrindiniai žodžiai: suaugusiųjų mokykla, ugdytiniai, socialinė adaptacija.

Įvadas

Modernėjančioje žinių visuomenėje suaugusiųjų švietimo ir ugdymo sritis tampa svarbi ir skatina sociokultūrinį visuomenės atsinaujinimą ir produktyvumą bei mažina socialinę atskirtį, tai pažymima Europos Sąjungos dokumentuose (*Europos bendradarbiavimo strateginė programa švietimo ir mokymo srityje „ET 2020“*, *Europos suaugusiųjų mokymosi darbotvarkė*, 2011). Dokumentuose nurodomos suaugusiųjų švietimo tendencijos, tikslai, prioritetinės sritys: neraštingumo mažinimas, infrastruktūros kūrimas, finansavimas, kokybės gerinimas, socialinės atskirties mažinimas ir lygių galimybių užtikrinimas.

Numatant Europos Sąjungos suaugusiųjų švietimo prioritetus 2012–2014 m., analizuojamas suaugusiųjų mokymasis visą gyvenimą, mobilumas, vienodų galimybių sudarymas, socialinė sanglauda, pilietiškumas ir inovacijos. Siekiant sudaryti galimybę suaugusiesiems stiprinti savo gebė-

jimą prisitaikyti prie darbo rinkos ir visuomenės pokyčių, strateginiuose Europos Tarybos dokumentuose nurodomos suaugusiųjų grupės, labiausiai stokojančios švietimo ir ugdymo: migrantai, mokyklos nebaigę asmenys, nesimokantys, nedirbantys ir mokymuose nedalyvaujantys jaunuoliai, vyresnio amžiaus suaugusieji, bedarbiai, gaunantys mažas pajamas, socialiai remtini asmenys ir žemos kvalifikacijos darbuotojai (Suaugusiųjų švietimas: aktualijos ir tendencijos, 2012).

Mokymosi visą gyvenimą strategijoje (2008) analizuojamos suaugusiųjų mokymąsi skatinančios priežastys: galimybė sėkmingai integruotis į nuolat kintamą, sudėtingą socialinį ir kultūrinį kontekstą. Tai suponuoja ir svarbiausius suaugusiųjų mokymo(si) tikslus ir siekius – skatinti žmonių pilietiškumą, sėkmingą įsidarbinimą ir prisitaikymą prie dinamiškos darbo rinkos, išvengti socialinės atskirties ir pavojų. Tai, viena vertus, užtikrina suaugusio žmogaus materialinę gerovę, kita vertus, socialinį dalyvavimą, ryšius, visuomeninio gyvenimo įvairovę. Taigi, ir dėl ekonominio, ir dėl socialinio dalyvavimo yra svarbi suaugusiųjų mokymosi galimybių plėtotė nuolat kintamoje žinių visuomenėje.

Nemenkas ir Lietuvos švietimo institucijų įdirbis, siekiant sukurti galimybes ir sudaryti tinkamas sąlygas suaugusiųjų mokymuisi: didinant prieinamumą, tobulinant galimybes derinti mokymąsi, darbą ir šeimos gyvenimą ir kt. Atlikta ir nemažai empirinių tyrimų įvairiais šio pobūdžio švietimo ir ugdymo klausimais: suaugusiųjų tęstinio mokymosi galimybės ir jų plėtra, neformaliojo suaugusiųjų švietimo būklė ir gyventojų bei darbdavių požiūris į suaugusiųjų švietimą, šio švietimo organizavimas savivaldybėse ir kt. (Degėsys, 2009; Linkaitytė, Žilinskaitė, 2008; Žemaitaitytė, 2007).

Autoriai pažymi, kad Lietuvos kaip Europos valstybės suaugusiųjų švietimui ir ugdymui keliami panašūs iššūkiai ir tikslai: mokymąsi visą gyvenimą paversti tikrove, gerinti švietimo ir mokymo kokybę, skatinti vienodas galimybes, socialinę sanglaudą ir pilietiškumą, kurti žinių apie suaugusiųjų mokymosi gerinimą bazę ir šio sektoriaus stebėseną.

Suaugusiųjų ugdymo tyrimų duomenys (Rimkevičienė, 2001; Barkauskaitė et al. 2003, 2004; Laužackas et al. 2005; Civinckas et al. 2006; Dromantienė et al. 2009; Indrašienė 2010) rodo, kad nuolatinio, nenutrūkstamo ir kokybiško šios populiacijos žmonių mokymosi idėja dar nėra įgyvendinta dėl per didelio mokymosi krūvio, netolygaus jo išdėstymo, konfliktų, problemišku santykiu su pedagogais, bendravimo sunkumu, prastėjančios besimokančiųjų sveikatos ir sudėtingu santykiu su artimaisiais. Šios priežastys lemia, kad daugėja mokymosi procesą nutraukiančių, kartojančių kursą ir mokymosi nesėkmių turinčių mokinių, menkėja jų mokymosi rezultatai. Esama suaugusiųjų mokyklos struktūra nelanksti šiems mokiniams, todėl jie dažnai keičia mokyklą arba tiesiog jos nebaigia ir į šių asmenų ateitį visuomenei tenka investuoti vėliau. Pagrindinės mokslininkų įvardijamos mokslo nutraukimo priežastys – socialinės adaptacijos problemos, mokymosi motyvacijos trūkumas, konfliktai su mokytojais ir bendraklasiais, šeimos sukūrimas, finansinės problemos ir emigracija (Dereškevičius et al. 2000; Rimkevičienė, 2001, 2003; Barkauskaitė et al. 2004; Indrašienė et al. 2010). Tačiau moksleiviams, atėjusiems į suaugusiųjų mokyklą, kyla adaptacijos sunkumų ir atrodytų tikslingai kuriamoje šiai socialinei grupei aplinkoje tenka įveikti anksčiau patirtas nesėkmes, dažnai reikia suderinti mokymąsi ir darbą, prisitaikyti prie mokytojų keliamų reikalavimų, rasti savo vietą kolektyve (Vosyliienė, 2009). Dažnai šios kliūtys ugdytiniams pasirodo neįveikiamos ir kiekvienais metais nemažai jų nebaigia suaugusiųjų mokyklos. Vieni pašalinami už sistemingą mokyklos nelankymą ir žemus mokymosi pasiekimus, kiti patys pasitraukia, nes neturi reikiamų mokytis sąlygų arba trūksta laiko. Dabartinė ekonominė mūsų valstybės padėtis taip pat neskatina suaugusiųjų mokyklos lankytojų: didelis nedarbas ir konkurencija priverčia jaunus žmones darbo ieškoti svečiose šalyse.

Suaugusiųjų mokymo tyrimus ilgą laiką buvo užgožę bendrojo lavinimo mokyklų tyrimai. Didelio tyrėjų dėmesio sulaukia mokyklos nelankymas kaip socialinis edukacinis reiškinys, visų pirma siejamas su bendrojo lavinimo mokykla ir joje kylančiomis mokinių socialinės adaptacijos problemomis. Kol kas mažai tirta suaugusiųjų švietimo tikslų plėtotė, ugdymo procese kylantys sunkumai pačių ugdymo proceso dalyvių požiūriu.

Su kokiomis socialinėmis ir edukacinėmis problemomis susiduria jaunuoliai, besimokantys suaugusiųjų mokyklose? Kaip mokymasis suaugusiųjų mokyklose keičia jų gyvenimo siužetus, gyvenimo kokybę, dalyvavimo darbo rinkoje galimybes? Kuo daugiau remiamasi rinkimosi situacijomis: asmeniniu apsisprendimu ar visuomenine pasiūla? Kaip jie sprendžia kylančias problemas? Šie klausimai ir sudaro straipsnio probleminę erdvę.

Tyrimo objektas – suaugusiųjų mokyklų ugdytinių socialinės adaptacijos problemas suponuojantys veiksniai.

Tyrimo tikslas – atskleisti suaugusiųjų mokyklų ugdytinių socialinės adaptacijos problemas lemiančius veiksnius.

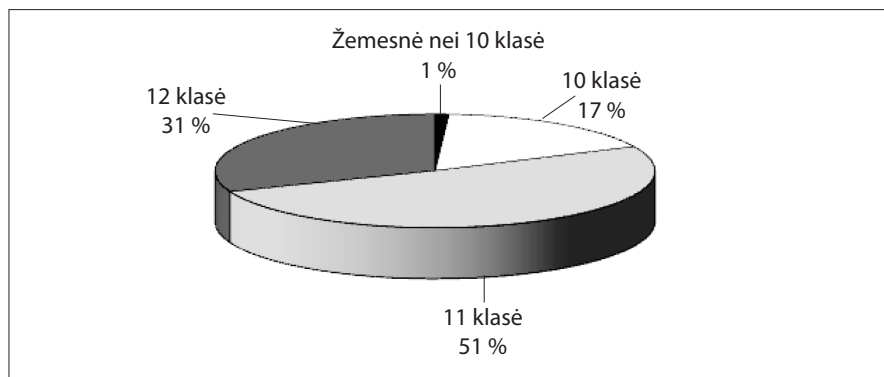
Tyrimo dalyviai – suaugusiųjų mokyklų X–XII klasių moksleiviai. Tyrime dalyvavo 100 respondentų. Tyrimas atliktas 2011 metais.

Tyrimo instrumento ypatybės ir naudoti metodai – respondentams buvo pateiktas 61 teiginys, sugrupuotas į šešis vertinamuosius blokus: suaugusiųjų mokyklos pasirinkimo priežastys, šeimos tarpusavio santykiai; gebėjimas palaikyti santykius su bendraamžiais; savęs vertinimo; mokyklinės problemos; probleminių situacijų sprendimo. Atsakydami į anketos klausimus, jaunuoliai galėjo pasirinkti atsakymo variantą nuo „tikrai taip“ (3) iki „tikrai ne“ (0).

Tyrimo duomenys apdoroti naudojant aprašomosios matematinės statistikos grafinį duomenų vaizdavimo metodą ir matematinės statistikos faktorinės analizės pagrindinių faktorių metodą. Straipsnyje pateikiami tie tyrimo duomenys, kurie pagal Kaizerio–Mejerio–Olkinio matą tiko faktorinei analizei.

Suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių demografiniai duomenys

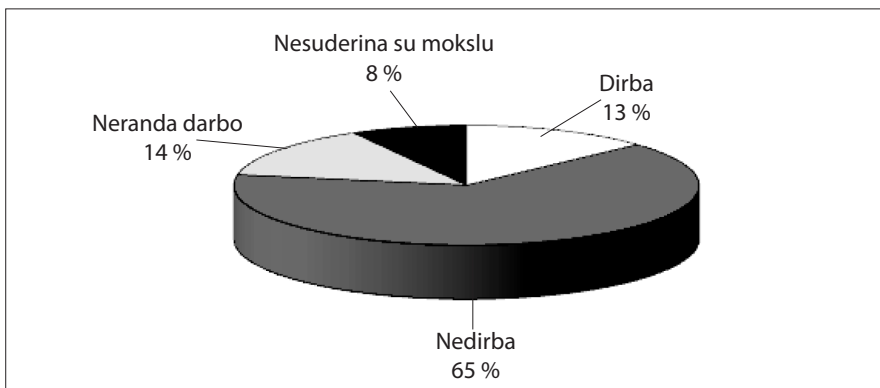
Anketos duomenys atskleidžia, kad į suaugusiųjų mokyklą patenka ugdytiniai, turintys įvairų išsilavinimą. Nedaugelio moksleivių išsilavinimas nesiekia 10 klasės. Didžiausią suaugusiųjų

1 pav. Suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių išsilavinimo ypatybės

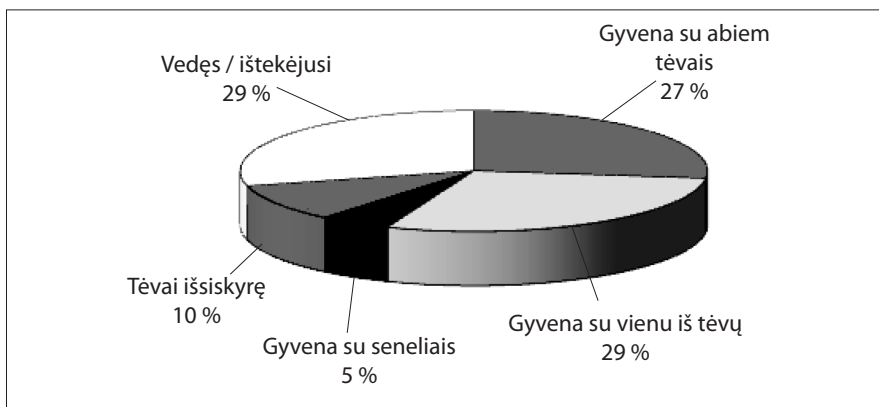
mokykloje besimokančiųjų skaičių (82 proc.) sudaro 11 klasės ir 12 klasės mokiniai. Mažiau nei penktadalis – 10 klasės mokiniai.

Daugelis (65 proc.) Telšių suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių nedirba. Į nedirbančių tiriamųjų imtį įtraukti ir respondentai, auginantys mažamečius vaikus. Mažiau nei dešimtoji dalis (8 proc.) skundžiasi, kad nesuderina darbo su mokslu. Kiti teigia nerandantys darbo (14 proc.), truputį daugiau nei dešimtadalis (13 proc.) teigia dirbantys. Pagal Lietuvoje galiojančius įstatymus jaunuoliai nuo 16 metų gali dirbti, bet esant dideliame nedarbui būtų galima kelti prielaidą, kad šie jaunuoliai dirba nedidelės kvalifikacijos reikalaujantį darbą ir gali būti ypač lojalūs darbdaviams.

2 pav. *Suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių užimtumo ypatybės*

Tyrimo dalyvavę respondentai pagal šeiminių padėtį (žr. 3 pav.) pasiskirsto į tris pagrindines grupes – gyvenantys su tėvais (27 proc.), sukūrę šeimas respondentai (29 proc.) ir gyvenantys su vienu iš tėvų (29 proc.). Gerokai mažesnę imties dalį sudaro respondentai, gyvenantys su seneliais (5 proc.), arba nurodantys, kad tėvai išvykę į užsienį (10 proc.). Šiais abiem atvejais jaunuolių ryšys su tėvais arba visai nutrūkęs, arba palaikomas per atstumą.

3 pav. *Suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių šeimos sudėties ypatybės*

Galima palyginti šio paveikslo duomenis su kitų mokslininkų teiginiais ar tyrimo duomenimis, nes psichologai pažymi, kad, tėvams išvykus į užsienį, vaikas išgyvena tikrą gedėjimo periodą dėl simbolinės tėvų mirties. Berns (2009) teigimu, šeimos struktūra, nuo kurios priklauso socialinė patirtis, tarpusavio santykių įvairiapusisškumas, socializacijos ir adaptacijos mastas, ypač veikia vaiko ir jauno žmogaus asmenybę. Dapkus, Lisinksienė, Šukys (2011) teigia, kad, netekęs vieno iš tėvų, vaikas praranda ir dalį savo identifikacijos, sutrinka vertybių perimamumas, sudarantis vaiko socializacijos pamatą. G. Malinausko (2006) atliktas tyrimas rodo, kad, tėvams išvykus, trečdalis vaikų (37,7 proc.) patyrė trumpalaikę emocinę krizę, 13,8 proc. vaikų turėjo drausmės ir elgesio problemų, kas vienuoliktas vaikas (8,7 proc.) patirdavo sunkių drausmės ir elgesio problemų. Remiantis minėtų mokslininkų teiginiais bei G. Malinausko (2006) ir šio tyrimo duomenų palyginimu, būtų galima teigti, kad 10 proc. jaunuolių, perėję iš bendrojo lavinimo mokyklos į Telšių suaugusiųjų mokyklą dėl elgesio problemų, yra tėvų emigracijos pasekmė.

Suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių socialinę adaptaciją lemiantys veiksniai

Faktorinė analizė leido išskirti keturis faktorius, turinčius įtakos jaunuoliams renkantis suaugusiųjų mokyklą (1 lentelė):

1 lentelė. Jaunuolių suaugusiųjų mokyklos pasirinkimo priežastys

Faktoriaus pavadinimas	Pirminiai teiginiai	Testo žingsnio svoris, L	Testo žingsnio skiriamoji geba, r/itt	KMO	Faktoriaus aprašomoji sklaida, proc.
Elgesio problemos	Neturiu / neturėjau ką veikti	0,787	0,665	0,647	19,356
	Pagrindinėje / vidurinėje konfliktavau su mokytojais	0,714	0,649		
Aplinkos įtaka	Antramečiavau arba buvau pašalintas iš mokyklos	0,793	0,687		17,959
	Norėjau greičiau tapti savarankiškas	-0,665	-0,469		
	Verčia (vertė) tėvai, draugas (draugė)	0,654	0,705		
Savo galimybių (ne)suderinimas	Galima suderinti mokslą ir darbą	0,867	0,508		14,916
	Mokosi draugai, norėjau mokytis kartu	0,594	0,706		
	Nesugebėčiau mokytis pagrindinėje / vidurinėje mokykloje	0,536	0,679		
Išsilavinimo poreikis	Noriu įsigyti pagrindinį / vidurinį išsilavinimą	0,779	0,567		14,225
	Baigęs noriu įsigyti profesiją	0,744	0,587		

Pirmojo faktoriaus kintamieji nurodo asmens elgesio problemas bendrojo lavinimo mokyklose. Šis faktorius patvirtina seniai žinomas suaugusiųjų mokyklos pasirinkimo priežastis – mokymosi motyvacijos stoka, elgesio problemas ir konfliktus bendrojo lavinimo mokykloje. Pirmasis faktorius iš dalies prasminiu požiūriu susijęs su antruoju, nes antrasis taip pat pabrėžia problemas bendrojo lavinimo mokykloje dėl motyvacijos stokos arba konfliktiško elgesio. Skirtumas tarp šių faktorių būtų toks: pirmasis faktorius nurodo, kad tiriamieji suaugusiųjų mokyklos pasirinkimą labiau sieja su asmeniniu sprendimu, o antrojo faktoriaus kintamieji atskleidžia, kad respondentų sprendimą rinktis suaugusiųjų mokyklą lemia išorinės priežastys, kad savo atsakomybės šiame sprendime jie nesuvokia ir neprisiima. Atskirai būtina aptarti antrojo faktoriaus vieno kintamojo neigiamą svorio reikšmę. Pagal Čekanavičių ir Murauską (2004 : 251), „kintamieji, kurių svoriai teigiami ir kurių neigiami, yra vienodai svarbūs. Teigiamas svoris rodo, kad kintamasis su faktoriumi koreliuoja teigiamai (neigiamas svoris – neigiamai)“. Neigiamas antrojo faktoriaus kintamasis atskleidžia, kad aplinkos poveikis suformavo stiprų savarankiškumo lūkestį. Jaunas žmogus nori būti visuomenės besąlygiškai priimtas ir įvertintas, bet kartu trokšta išlikti unikalus, išskirtinis ir vienintelis toks žmogus. Šis lūkestis gali lemti sunkius konfliktus mokykloje ir šeimoje. Jaunuolis nenori paklusti tėvams, mokytojams ir maištauja prieš juos.

Trečiasis faktorius taip pat prasminiu požiūriu artimas antrajam (kintamasis *mokosi draugai, norėjau mokytis kartu*), tačiau jo svoris teigiamas ir koreliacija su faktoriumi ganėtinai aukšta, todėl kintamasis nebuvo pašalintas, o faktorius pavadintas „Savo galimybių (ne)suderinimas“. Faktoriaus kintamieji atskleidžia, kad suaugusiųjų mokyklą lankantys jaunuoliai praktiškai žvelgia į savo gyvenimo perspektyvas, galbūt nenuvertindami savo gebėjimų ir galimybių.

Ketvirtojo faktoriaus kintamieji (*noriu įsigyti pagrindinį / vidurinį išsilavinimą; baigęs noriu įsigyti profesiją*) atskleidžia išsilavinimo poreikio prasmę. Tyrimo rezultatai labai panašūs į Dromantienės et al. (2009) atlikto tyrimo rezultatus, kurie atskleidžia panašias tokio tipo ugdymo įstaigos pasirinkimo priežastis. Paauglystėje poreikis mokytis gali susilpnėti, tačiau ankstyvoje jaunystėje, pradėjus planuoti savo veiklą po mokyklos baigimo, jis vėl padidėja (Navaitis, 1997). Todėl dalis jaunuolių, nors savo ateities su mokymosi rezultatais nesieja, suvokia, kad išsilavinimas reikalingas. Ši nuovoka ir supratimas juos priverčia grįžti į mokyklą.

Apibendrinant jaunuolių suaugusiųjų mokyklos pasirinkimo priežastis, galima teigti, kad jaunuoliai pakankamai sąmoningai ir adekvačiai suvokia ir gana atvirai nurodo tokio tipo mokyklos pasirinkimo priežastis.

Požiūris, kad šeimos įtaka jaunuolių sėkmingai mokyklinei adaptacijai yra vienas iš svarbiausių veiksnių, visuotinai pripažįstamas tiek mokslininkų, tiek socialinių pedagogų praktikų. Pagrindinis faktorius – „Šeimos palaikymas“ atskleidžia, kad dalis tiriamųjų sulaukia šeimos palaikymo: kintamieji (*šeimoje vienas kitą suprantame; šeimoje labai gerai sutariame; sulaukiu paramos ir dėmesio; šeimoje domimės vienas kito veikla*) glaudžiai susiję, turi didelį svorį ir aukštus koreliacijos koeficientus. Labai tikėtina, kad ši dalis tiriamųjų, kurių šeimos santykius atspindi faktorius „Šeimos palaikymas“, yra tie jaunuoliai, jau sukūrę savo šeimas arba tebegyvenantys kartu su abiem tėvais. Pasak Leliūgienės (2003), šeimoje suteikiami bendravimo pagrindai, formuojamos pagrindinės elgesio normos, jaunuolio savęs vertinimas, pasitikėjimas savimi, stimuliuojamas kūrybinis ir socialinis jo aktyvumas. Todėl dalis tiriamųjų, kurių šeimos santykius apibūdina faktorius „Šeimos palaikymas“, turi potencialą sėkmingai prisitaikyti suaugusiųjų mokykloje.

Antrasis išskirtas faktorius atskleidžia suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių asmeninius išgyvenimus ir vidines problemas, kurias nusako kintamieji: *dažnai jaučiuosi vienišas; su šeima*

2 lentelė. *Suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių šeimos santykių ypatybės*

Faktoriaus pavadinimas	Pirminiai teiginiai	Testo žingsnio svoris, L	Testo žingsnio skiriamoji geba, r/itt	KMO	Faktoriaus aprašomoji sklaida, proc.
Šeimos palaikymas	Šeimoje vienas kitą suprantame	0,840	0,772	0,731	29,886
	Šeimoje labai gerai sutariame	0,795	0,782		
	Sulaukiu paramos ir dėmesio	0,760	0,734		
	Šeimoje domimės vienas kito veikla	0,526	0,674		
Asmeniniai išgyvenimai ir problemos	Dažnai jaučiuosi vienišas	0,749	0,774		20,486
	Su šeima dalinuosi savo problemomis	0,742	0,659		
	Išgyvenau / išgyvenu stresą, nerimą ir baimę	0,731	0,644		
Šeimos konfliktai	Nuolatiniai ginčai ir rietenos su šeimos nariais	-0,867	-0,592	15,478	
	Aptariame konfliktiškas situacijas	0,564	0,811		

dalinuosi savo problemomis; išgyvenau / išgyvenu stresą, nerimą ir baimę. Žmogaus gebėjimas veiksmingai susidoroti su kasdienio gyvenimo poreikiais, išlaikyti psichinę sveikatą ir pasitikėjimą savo jėgomis, kai susiduriama su gyvenimo realijomis, neabejotinai turi įtakos socialinei adaptacijai. Todėl šis faktorius atskleidžia, kad dalis suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių išgyvena psichologinę kančią, kuri trukdo mokytis, bendrauti.

Trečiasis faktorius atskleidžia suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių šeimos konfliktų sprendimo strategijas. Jos pagal kintamųjų teigiamą ir neigiamą svorius yra kardinaliai priešingos. Dalis jaunuolių, kurių santykius šeimoje atspindi šis faktorius, patiria nuolatinis ginčus ir rietenas su artimiausiais žmonėmis, kita dalis jaunuolių – aptaria konfliktines situacijas.

Apibendrinant suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių šeimos santykių ypatybes, galima teigti, kad daugelis jaunuolių turi sunkumų bendraudami su artimaisiais. Norint jiems padėti įveikti šiuos sunkumus, reikėtų mokyti tiek tėvus, tiek jaunuolius bendraujant ieškoti kompromisų. Daugelis tėvų įsitikinę, kad vaikai, kad ir kokio būtų amžiaus, privalo klausyti tėvų. Tačiau, jaunuolių manymu, taip net būti negali. Jie nori eiti savo keliu ir viską išbandyti patys. Čia ir turėtų pasireikšti tikrasis tėvų vaidmuo – išmokyti savo vaikus priimti asmeninių sprendimų padarinius ir nevengti atsakomybės.

Paauglystėje ir jaunystėje didžiulę įtaką socialinei adaptacijai turi draugai. Draugų paskirtis – padėti jaunuoliui susivokti pasaulyje ir savyje, stebint iš kitos, ne šeimos perspektyvos. Buvimas kartu su draugais – socialinio palyginimo šaltinis. Bendraudami su sau lygiais žmonėmis sužinome, ar esame tokie pat kaip jie, ar geresni, o gal net ir blogesni. Tik tarp bendraamžių jaunas žmogus gali įvertinti savo gabumus. Draugų grupėje galima išmėginti įvairius vaidmenis – lyderio,

3 lentelė. Suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių

Faktoriaus pavadinimas	Pirminiai teiginiai	Testo žingsnio svoris, L	Testo žingsnio skiriamoji geba, r/itt	KMO	Faktoriaus aprašomoji sklaida, proc.
Bendravimo įpročiai	Laisvą laiką praleidžiu prie kompiuterio	0,737	0,715	0,602	19,113
	Pasitikiu savo draugais	0,734	0,646		
	Esu atsiskyręs net linksmoje draugijoje	0,613	0,733		
Draugiškų santykių palaikymas	Turiu daug draugų, esu visų mėgstamas	0,823	0,529		16,757
	Lengvai pradėdau pokalbį su nepažįstamais	0,746	0,630		
Prieštaringas elgesys	Turiu kelis artimus draugus	0,769	0,436		14,356
	Kartais jaučiu pyktį žmonėms, kurios mėgstu	0,613	0,667		
	Mėgstu naujas pažintis	0,601	0,584		
Uždaras gyvenimo būdas	Mažai bendrauju, nes esu/ buvau atstumtas	0,839	0,433		13,944
	Mažai bendrauju, nes neturiu apie ką kalbėti	0,757	0,445		

sekėjo, juokdario, ramybės drumstėjo ar taikdario. Bendraamžių reakcija neabejotinai parodys, kaip į tokius vaidmenis bus reaguojama.

Pirmąjį faktorių sudaro kintamieji: *laisvą laiką praleidžiu prie kompiuterio; pasitikiu savo draugais; esu atsiskyręs net linksmoje draugijoje* – interpretuojami kaip „Bendravimo įpročiai“ (žr. 3 lentelę). Šis faktorius ne tik atskleidžia bendravimo įpročius (*laisvą laiką praleidžiu prie kompiuterio*), bet yra nuoroda į įgytą patirtį (*esu atsiskyręs net linksmoje kompanijoje*) ir susiformuotą požiūrį (*pasitikiu savo draugais*). Didžiausią svorį turintis faktoriaus kintamasis – *laisvą laiką praleidžiu prie kompiuterio* yra nuoroda į tam tikras bendravimo problemas. Šiuo metu nemažai jaunimo iškeičia realų bendravimą į virtualų ir čia kyla pavojus tapti atsiskyrėliais realiame gyvenime, nes siaurėja interesų ratas realybėje, nelieta laiko kitai veiklai.

Antrasis faktorius rodo, kad dalis jaunuolių sugeba palaikyti draugiškus santykius (*turi draugų, jaučiasi visų mėgstami; mano galintys lengvai pradėti pokalbį su nepažįstamais*). Faktoriaus kintamieji turi didelį svorį, nors koreliacinis ryšys nėra itin stiprus ir apibrėžia dalies suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių gerus bendravimo įgūdžius.

Trečiasis faktorius atskleidžia prieštarinę jaunuolių bendravimo patirtį: viena vertus, jie pripažįsta, kad mėgsta naujas pažintis, tačiau, kita vertus, tvirtina, kad turi tik kelis artimus draugus, o kartais net jaučia pyktį žmonėms, kuriuos mėgsta.

Paskutinis, ketvirtasis faktorius atskleidžia suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių vienatvės ir izoliacijos patirtį.

Apibendrinant suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių bendravimo su bendraamžiais ypatybes, būtų galima teigti, kad gauti tyrimo rezultatai susiję su Barkauskaitės (2001) atlikto tyrimo rezultatais. Jie parodė, kad yra didžiulė socialinio priėmimo ir ankstesnės bendravimo patirties bei susiformavusių bendravimo įpročių priklausomybė. Jaunuoliai neišmokę užmegzti emocinių ryšių, patyrę atstūmimą, gali atitolti nuo šeimos, draugų, kankinamai išgyventi vienatvę.

4 lentelė. *Suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių savęs vertinimo ypatybės*

Faktoriaus pavadinimas	Pirminiai teiginiai	Testo žingsnio svoris, L	Testo žingsnio skiriamoji geba, r/itt	KMO	Faktoriaus aprašomoji sklaida, proc.
Neigiamas savęs vertinimas	Turiu nemažai gerų savybių	-0,723	-0,627	0,742	19,519
	Esu pajuokos objektu	0,707	0,751		
	Kartais manau, kad esu niekam tikęs	0,695	0,790		
Ambivalentis savęs vertinimas	Aš noriu daugiau pasitikėti savimi	0,694	0,598		19,208
	Kartais jaučiuosi nereikalingas	0,689	0,754		
	Draugai veikia mano elgesį	0,650	0,751		
	Jaučiu, kad neturiu kuo didžiutis	0,609	0,770		
Pozityvus savęs vertinimas	Darbus atlieku gerai, kaip ir daugelis kitų	0,843	0,770		19,185
	Jaučiu, kad esu vertingas žmogus	0,837	0,725		
	Save vertinu teigiamai	0,681	0,755		

Faktorinė analizė leido išskirti tris faktorius, apibrėžiančius jauno žmogaus požiūrį į save (žr. 4 lentelę). Pirmojo faktoriaus kintamieji, turintys pakankami aukštus svorius, atskleidžia neigiamą savęs vertinimą. Pirmasis faktoriaus kintamasis – *turiu nemažai gerų savybių* – turi neigiamą svorį ir neigiamą koreliaciją su kitais kintamaisiais. Prasminiu požiūriu jis galėtų būti priskiriamas pozityvaus savęs vertinimo faktoriui. Taip pat jis gali liudyti, kad šį teiginį pasirinkę tiriamieji žvelgia į save visiškai kitaip nei aplinkiniai: jie mano turį nemažai gerų savybių, tačiau pripažįsta, kad kiti šių savybių nepastebi, neižvelgia. Šis kintamasis gali rodyti ir išskirtinį tam tikros dalies tiriamųjų atsparumą arba pasipriešinimą neigiamam aplinkos vertinimui. Vis dėlto aptinkama tvirtinimų (Valickas, 1991), kad demonstruojamas geras savęs vertinimas, nepatvirtinamas išorinės aplinkos, iš tiesų rodo slepiamą žemą savęs vertinimą. Tad išskirtinis jaunuolių elgesys, kaip mes jį suvokiame, yra tik jų siunčiamas pranešimas, kad jie jaučiasi bejėgiai, pasimetę.

Antrasis faktorius interpretuojamas kaip ambivalenčio elgesio raiška (žr. 4 lentelę). Faktoriaus kintamieji atskleidžia prieštaringus jaunuolių išgyvenimus (*kartais jaučiuosi nereikalingas; jaučiu, kad neturiu kuo didžiutis*), patirtį (*draugai veikia mano elgesį*) ir lūkesčius (*noriu daugiau pasitikėti savimi*). Pagal šio faktoriaus kintamųjų struktūrą būtų galima teigti, kad dalis

suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių apmąsto savo išgyvenimus, elgesį, sieja savo veiksmus su kitų reakcijomis ir vertina veiksmų padarinius.

Gyvenime labai svarbūs trečiojo faktoriaus kintamieji (*darbus atlieku gerai, kaip ir daugelis kitų; jaučiu, kad esu vertingas žmogus; save vertinu teigiamai*), kurių svoris didelis, o koreliacijos ryšys stiprus. Pozityviai save vertinanti asmenybė yra pasitikinti savimi, gali adekvačiai suprasti savo pranašumus ir trūkumus, ieškoti galimybių savo gabumams ugdyti, suvokti atsakomybę už savo poelgius. Tai padeda suprasti ir kitų asmenų įtaką, t. y. kaip kiti žmonės gali padėti, paremti, pamokyti ar kartais trukdyti, slopinti asmeninę ir socialinę adaptaciją.

Apibendrinant suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių savęs vertinimo ypatybes, galima teigti, kad faktorinė analizė atskleidė tris savęs vertinimo tendencijas, kurios pagal faktoriaus aprašomąją sklaidą yra beveik vienodai reikšmingos. Didžiausios socialinės adaptacijos problemos tikėtinos tai daliai jaunuolių, kurie save vertina prastai. Dalis jaunuolių, kurie save vertina ambivalentiškai, tinkamomis sąlygomis turi potencialą socialiai adaptuotis. Kita dalis jaunuolių pasitiki savimi, tikėtina, yra pasirengę priimti gyvenimo iššūkius, suvokia savo pranašumus ir pripažįsta trūkumus. Anot Lemme (2003), pažindamas žmogus darosi pakantesnis kitiems. Iš čia kyla tolerancija, gebėjimas dalytis ir išmintis.

5 lentelė. *Suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių problemų mokykloje sprendimo analizės duomenys*

Faktoriaus pavadinimas	Pirminiai teiginiai	Testo žingsnio svoris, L	Testo žingsnio skiriamoji geba, r/itt	KMO	Faktoriaus aprašomoji sklaida, proc.
Problemų sprendimo nukreipimas į aplinkinius	Mokytojai padeda mokymosi klausimais	0,831	0,697	0,772	30,507
	Mokytojai objektyviai vertina mokymosi pasiekimus	0,829	0,722		
	Dažni konfliktai, įtempti santykiai su mokytojais	0,769	0,880		
	Blogas pamokų tvarkaraštis (daug sunkių pamokų, „langai“)	0,674	0,820		
Problemų sprendimo orientavimas į save	Sudėtinga planuoti savo laiką	0,737	0,629		24,599
	Sudėtinga susidoroti su mokymosi apimtimi	0,706	0,730		
	Sunku išmokyti, nors mokausi daug	0,700	0,712		
	Sunku sukaupti dėmesį per pamokas	0,657	0,858		
	Per pamokas man nuobodu	0,515	0,846		

Atlikus jaunuolių problemų suaugusiųjų mokykloje sprendimų faktorinę analizę ekstrahuoti du faktoriai, turintys pakankamai aukštus svorius (žr. 5 lentelę) ir stiprius koreliacinius ryšius. Pirmojo faktoriaus prasmę galima interpretuoti kaip problemų sprendimo siejimą su kitais as-

menimis, šiuo atveju mokytojais ir bendra mokyklos tvarka. Kintamieji (*mokytojai padeda mokymosi klausimais; mokytojai objektyviai vertina mokymosi pasiekimus, dažni konfliktai, įtempti santykiai su mokytojais*) labiausiai priklauso nuo mokytojo, nes jis pamokų metu turi pagrindinius socialinės galios elementus – gali pasirinkti žinių perteikimo, drausmės palaikymo ir žinių vertinimo metodiką. Šios mokytojo naudojamos priemonės gali sukurti konfliktišką, įtemptą santykių atmosferą.

Antrojo faktoriaus kintamieji glaudžiai susiję su respondentų nudrašiniu, asmeninių trūkumų ir gebėjimų stokos akcentavimu. Tačiau, atsižvelgiant į Senge et al. (2008) nuomonę, problemų sprendimo orientavimą į save strategiją nebūtinai galima laikyti vien asmeninėmis problemomis. Šie mokslininkai šiuolaikinį ugdymą įvardijo kaip konvejerinę mokyklų sistemą, kuri sukėlė daugumą sunkiai sprendžiamų problemų: ji atskyrė gabius ir negabius vaikus. Nesugebantys mokyti konvejerio greičiu iškrenta arba būna priversti nuolat stengtis palaikyti tempą. Tokie vaikai vadinami lėtais, „negabiais“. Tokia sistema pedagogus pavertė kontrolieriais, taip pakeisdama auklėtojo ir auklėtinio santykį. Vertinant svarbiausias tapo palankus mokytojo įvertinimas, o ne objektyvus paties mokinio gebėjimų įvertinimas. Jaunuoliai skundžiasi, kad tai, ką jie veikia mokykloje, nėra susiję su gyvenimu ir ateitimi. Jie teigia, kad daugiau išmokstantys už mokyklos ribų nei mokykloje. Tai, ko nesugeba išreikšti žodžiais, mokiniai dažnai parodo nedrausmingumu ir dėmesio stoka.

Apibendrinant jaunuolių, lankančių suaugusiųjų mokyklą naudojamas problemų sprendimo strategijas, galima teigti, kad jos padalija jaunuolius į dvi grupes. Jaunuolių, naudojančių „Problemų sprendimo nukreipimo į aplinkinius“ strategiją, yra šiek tiek daugiau, jie aktyvesni, dažnai konfliktiški ir agresyviai nusiteikę kritikos atžvilgiu, vengia prisiimti atsakomybę, ją perleidžia aplinkai. Jaunuoliai, naudojantys „Problemų sprendimo orientavimą į save“ strategiją, yra uždarresni, prisiima daugiau atsakomybės, nepasitiki savimi, nudrašinti aplinkos, netiki savo gebėjimais.

Išvados

Jaunuoliai pakankamai sąmoningai ir adekvačiai suvokia ir gana atvirai nurodo suaugusiųjų mokyklos pasirinkimo priežastis: elgesio problemos buvusioje mokykloje, artimų žmonių poveikis, noras įsigyti išsilavinimą ir profesiją bei suderinti darbą ir mokymąsi.

Daugelis jaunuolių turi sunkumų bendraudami su artimaisiais, pripažįsta, kad santykiai šeimoje jiems kelia problemų. Jie dažnai jaučiasi vieniši, išgyvena baimę, nerimą, stresą, izoliaciją, neretai konfliktuoja su artimaisiais. Mažiau jaunuolių teigia, kad sulaukia šeimos narių palaikymo, supratimo ir dėmesio.

Santykių su bendraamžiais analizė atskleidė, kad daugelis suaugusiųjų mokyklą lankančių jaunuolių jaučiasi atsiskykę, atsiriboję nuo bendraamžių, laisvą laiką praleidžia prie kompiuterio, mažai bendrauja, nes buvo kažkada atstumti ir mano neturintys, ko kitiems pasakyti. Jie jaučiasi bejėgiai, pasimėtę, menkai save vertina, norėtų labiau pasitikėti savimi, jaučia, kad draugai daro jiems didelę įtaką.

Savęs vertinimo ypatybių analizė leido ekstrahuoti tris faktorius, apibrėžiančius savęs vertinimo tendencijas: žemas savęs vertinimas, ambivalentis savęs vertinimas ir pozityvus savęs vertinimas. Didžiausi sunkumai ir socialinės adaptacijos problemos tikėtinos tos dalies jaunuolių, kurie save vertina prastai. Dalis jaunuolių, kurie save vertina ambivalentiškai, yra labiau nei kiti

priklausomi nuo aplinkos sąlygų; tinkamomis sąlygomis jie turi potencialą socialiai adaptuotis. Kiti jaunuoliai jaučiasi vertingais žmonėmis, mano, kad darbus atlieka gerai, prisipažįsta, kad turi daug draugų, yra visų mėgstami, lengvai užmezga pokalbį su nepažįstamais žmonėmis. Tikėtina, kad jie pasirengę priimti gyvenimo iššūkius, suvokia savo pranašumus ir pripažįsta trūkumus.

Galima išskirti dvi jaunuolių, lankančių suaugusiųjų mokyklą, naudojamas problemų sprendimo strategijas: „Problemų sprendimo nukreipimas į aplinkinius“ ir „Problemų sprendimo orientavimas į save“. Pirmąją strategiją naudojančių jaunuolių yra šiek tiek daugiau, jie aktyvesni, dažnai konfliktiški ir agresyviai nusiteikę kritikos atžvilgiu, vengia prisiimti atsakomybę, ją perleidžia aplinkai. Antrąją strategiją naudojančių jaunuolių yra mažiau, jie uždaresni, mažiau aktyvūs, prisiima daugiau atsakomybės, tačiau nepasitiki savimi, nudrąsinti aplinkos, netiki savo gebėjimais.

LITERATŪRA

- Barkauskaitė, M. (2001). *Paaugliai: sociapedagoginė dinamika*. Vilnius: VPU.
- Barkauskaitė, M.; Vasiliauskas, R.; Gaigalienė, M.; Indrašienė, V.; Prakapas, R.; Survilaitė, D.; Rimkevičienė, V.; Guoba, A. (2003). *Nesėkmingo mokymosi mastai ir priežastys*. Tyrimo ataskaita. www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/NMMP_ataskaita.doc (žiūrėta 2011 06 25)
- Barkauskaitė, M.; Gaigalienė, M.; Indrašienė, V.; Rimkevičienė, V. (2004). Rizikos veiksniai, lemiantys šalinamų iš mokyklų nepažangumą. *Pedagogika. Mokslo darbai*, 74 : 97–103.
http://www.vpu.lt/pedagogika/PDF/2004/74/barkauskaite_Gaigaliene_Indrasiene_Rimkeviciene.pdf (žiūrėta: 2011 08 14)].
- Berns, R. M. (2009). *Vaiko socializacija. Šeima, mokykla visuomenė*. Kaunas: UAB Poligrafija ir informatika.
- Civinckas, R.; Levickaitė, V.; Tamutienė, I. (2006). *Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Čekanavičius, V.; Murauskas, G. (2004). *Statistika ir jos taikymas, II tomas*. Vilnius: TEV.
- Dapkus, R.; Lisinskienė, A.; Šukys, S. (2011). Emigracijos poveikis jauno žmogaus raidai darnaus kaimo vystymosi kontekste. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development. Research Works*, 2 (26) <http://baitas.lzuu.lt/~mazylis/julram/26/59.pdf> (žiūrėta: 2012-10-17).
- Degėsys, L. (2009). *Suaugusiųjų mokymo specifika ir suaugusiųjų švietimo plėtros problemos. Mokymosi visą gyvenimą strategija: požiūrių įvairovė*. Vilnius: ŠMM.
- Dereškevičius, P.; Rimkevičius, V.; Targamadžė, V. (2000). *Mokyklos nelankymo priežastys*. Vilnius: Žuvėdra.
- Dromantienė, L.; Kanopinė, V.; Mikulionienė, S.; Norvilė, N.; Žemaitytė, I. (2009). *Lietuvos suaugusiųjų dalyvavimo formaliajame švietime tyrimas*. Vilnius: Baltijos kopija.
- Europos bendradarbiavimo strateginė programa švietimo ir mokymo srityje „ET 2020“ (2009). Vilnius: ŠMM.
- Europos suaugusiųjų mokymosi darbotvarkė. (2011). Vilnius: ŠMM.
- Indrašienė, V.; Suboč, V. (2010). Mokinių mokymosi motyvacijos silpnėjimo veiksniai. *Socialinis darbas. Mokslo darbai*, 9 (1): 107–113.
- Knowles, Malcolm, S.; Holton III Edwood, F., Swanson, R. A. (2007). *Suaugęs besimokantysis: klasikinis požiūris į suaugusiųjų švietimą*. Vilnius: Danielius.
- Laužackas, R. (2005). *Profesinio rengimo metodologija*. Kaunas: VDU.
- Leliugienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika. Vadovėlis*. Kaunas: Technologija.
- Lemme, B. H. (2003). *Suaugusiojo raida*. Kaunas. UAB Poligrafija ir informatika
- Linkaitytė, L.; Žilinskaitė, L. (2008). Mokymosi visą gyvenimą idėjos įgyvendinimo perspektyva Lietuvoje. *Pedagogika. Mokslo darbai*. Vilnius: VPU, 89: 45–51.

Malinauskas, G. (2006). Researching the impact of partial labour migration on a child: failure of attachment theory. *Social Work & Society*, 4 (2): 290–300. <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:0009-11-7448> (žiūrėta: 2012-10-17)

Mokymosi visą gyvenimą strategija (2008). Vilnius: ŠMM.

Navaitis, G. (1997). *Psichologinė parama vaikui*. Vilnius: Kronta.

Rimkevičienė, V. (2001). *Mokyklos nelankymo ir antramečiavimo kaina*. Atviros Lietuvos fondas. Švietimo studijų centras. www.logincee.org/file/2555/library (žiūrėta 2011 06 27).

Rimkevičienė, V. (2003). Nesėkmingo mokymosi mastai ir priežastys. http://www.smm.lt/svietimo_buikle/tyrimai_sb.htm (žiūrėta 2011 07 02).

Senge, P. M.; Cambren-McCabe, N.; Lucas, T.; Smith, B.; Dutton, J.; Kleiner, A. (2008). *Besimokanti mokykla. Knyga praktikui*. Vilnius: VERSA/THE BOOK.

Suaugusiųjų švietimas: aktualijos ir tendencijos. (2012). Vilnius: ŠMM.

Valickas, G. (1991). *Asmenybės savęs vertinimas*. Vilnius: VU.

Vosylienė, E., (2009). *Socioeducacinis darbas su vaiku*. Mokomoji knyga. Vilnius: Baltos lankos.

Žemaitaitytė, I. (2007). *Neformalusis suaugusiųjų švietimas: plėtros tendencijos dabartinėje Europoje*. Vilnius: MRU.

ANALYSIS OF SOCIAL ADAPTATION PROBLEMS IN ADULT SCHOOLS

Daiva Alifanovienė, Asta Vaitkevičienė

Summary

In this paper, we analyze the social and educational problems of adult school students. The students have to overcome the learning failures from the past, to manage the schedules of studies and work, to adapt to the requirements of teachers, to create and sustain the relationships in the class. The aim of this empirical research was to reveal the factors of the adaptation process.

Key words: adult school, students, social adaptation.